

PRVI PODACI O RAZVOJU ŠKOLSTVA U VARAŽDINU

Varaždin je jedan od onih gradova koji imaju bogatu kulturnu i povijesnu baštinu, ali je sistematsko istraživanje ove baštine tek u začetku. Posebno je zanimljivo razdoblje od kraja 15-tog pa do početka 17-tog stoljeća, no upravo za proučavanje tog perioda nedostaju ili su manjkavi povijesni dokumenti. Možemo se, međutim, nadati da će daljnjim istraživanjem doći do otkrivanja novih i nepoznatih podataka, koji će omogućiti potpunije sagledavanje jednog vremena u kojem je Varaždin predstavljao malu renesansnu metropolu sjeverne Hrvatske.

Dokumenti i izvori koji su nam danas pristupačni govore o tome da je Varaždin šesnaestog stoljeća bio vrlo važan vojnički, politički i kulturni centar. On je povremeno sjedište Hrvatskog Sabora »i ključni obrambeni objekt za obranu Štajerske od Turaka.«¹ Njegov smještaj i relativna sigurnost na tada vrlo nesigurnim granicama Austrijske monarhije omogućava mu procvat obrta i trgovine, dakle onog ekonomskog potencijala koji je preduvjet za procvat i razvoj ostalih djelatnosti, a posebno prosvjete i kulture. Prisustvo talijanskih renesansnih majstora u Varaždinu polovinom šesnaestog stoljeća samo će potvrditi njegov značaj, a njihov utjecaj ostat će prisutan ne isključivo na fortifikacijskim objektima, nego i na ostalim objektima u samom gradu.

Unutar gradskih zidina, dakle, odvija se vrlo intenzivan život, a on je kod građana varaždinskih morao vrlo rano razviti potrebu za obrazovanjem i kulturom. Stoga nije smjela pretpostavka da se upravo u ovoj sredini mogu tražiti začeci školstva u Sjevernoj Hrvatskoj. Konačno, zar nije baš obližnja Lepoglava udarila temelje našem srednjem i visokom školstvu. Uostalom i sam Varaždin može se pohvaliti činjenicom da je bio jedan od prvih naših gradova u kojem se sticalo gimnazijsko obrazovanje.

»Mnoge kamene kuće varaždinskih obrtnika i trgovaca u kojima odsjedaju hrvatski velikaši za održavanja sabora u Varaždinu, bogati testamentarni legati pojedinaca u kojima se navodi vrijedni kućni inventar, rubenina, sagovi, raskošni odjevni predmeti, zlatni nakit, srebrno i pozlačeno posuđe i mnogo gotovog novca dokaz su da se Varaždin u tadanjim relacijama ne razlikuje od bilo kojeg renesansnog grada. Tu živi niz učenih ljudi — literata, postoji redovita škola s učiteljima, a tutori siročadi bez roditelja uvijek se pismeno obvezuju da djecu moraju školovati i obrazovati (»in scholam mittere et erudire«).²

(Podvukao P. V.)

Među značajnijim imenima ističu se: kajkavski pisac Antun Vramec, te literati Ivan Pergošić, Blaž Škrinjarić i Blazius Dragšić. Literatima se u to vrijeme nazivaju pismeni ljudi koji su obično obavljali i dužnost bilježnika. Oni se služe latinskim jezikom kao što je to bilo uobičajeno, što je jedan od dokaza da latin-

BILJEŠKE:

1. Ilijanić prof. Mira: Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina. Prilozi historiji Varaždina, Narodno sveučilište „Braća Ribar“, Ogranak Matice hrvatske, Varaždin, 1967. str. 11.
2. Isto, str. 15.

ski jezik nije bio samo službeni, već i nastavni jezik. Naime latinski jezik predstavljao je sastavni dio obrazovanja čovjeka šesnaestog stoljeća.

Posve je razumljivo da je do nas doprlo vrlo malo podataka o sistemu obrazovanja i o školi toga vremena. Do izvjesnih zaključaka može se doći samo na temelju analogije dok se drugi mogu izvoditi uz pomoć gradskih zapisnika kojih je jedan dio propao. Ono što je ostalo predstavlja manje ili više značajne dijelove jednog mozaika koji treba postepeno imaginacijom sastavljati u cjelinu.

Zanimljivo je ovdje napomenuti da ni Antun Cuvaj ništa nije znao o javnim školama u Varaždinu tokom šesnaestog stoljeća. U svojoj »Građi za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije«, govoreći o javnim pučkim školama sjeverne Hrvatske, Cuvaj navodi primjer iz kojeg bi se moglo zaključiti da je Zagreb imao »gradsku pučku školu« već u šesnaestom stoljeću. Zatim dodaje: »Pod konac ovoga stoljeća stala se pučka škola sve više udomaćivati u Hrvatskoj, jer se kod nekolicine općina već tada spominje da su držale vlastite učitelje«. Ne može se tvrditi da je pri tome mislio i na Varaždin jer izrijeком navodi Dubovac, Draganić i Karlovac.

»Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj« u redakciji dr D. Frankovića, koliko god djelo pisano ozbiljno i dokumentirano, na žalost ne unosi više svjetla u ovu problematiku. Spominjući župne i gradske škole autor konstatira da su podaci o ovim školama malobrojni i da se njihovo stanje popravljalo vrlo sporo. »Broj škola ne da se ustanoviti, ali svakako nije bio velik.«³

Međutim na strani 42 navodi se da su »isusovci preuzeli 1628. gradsku župnu crkvu i školu«, što bi bio jedan od dokaza da je takva škola imala u Varaždinu već podulju tradiciju.

Nije bez izvjesnog značaja ako se na ovom mjestu poslužimo i jednom manjom raspravom koja je pod nazivom »Povijestne crte o postanku i razvitku obće dječjačke pučke škole« objavljena u »Godišnjem izvještaju obće pučke dječjačke učione i šegrtske škole« za školsku godinu 1886/7. Članak nije potpisan, ali se s pravom može pretpostavljati da potječe od upravitelja ove škole Adolfa Wisserta. Autor smatra da pučka škola u Varaždinu zahvaljuje svoj postanak carici Mariji Tereziji koja je ostala poznata i po svojim zahvatima na području školstva.

»Dne 12. svibnja 1779« — piše Wissert — »ustrojena bje ugovorom sklopljenim između vrhovnoga nadzorništva škola u Zagrebu i sl. ovogradske obćine u našem gradu viša početna škola, po svoj prilici glavna škola, jer je ovaj zavod od početka svoga imao posebnoga ravnatelja, koji je neposredno dopisivao sa vrhovnim škol. nadzorničtvom, dočim stajahu trivijalke pod nadzorom kotarskih škol. nadzornika.

Je li već prije osnivanja ove škole sl. ovogradska obćina uzdržavala dječjačku školu za početnu obuku, kako li bijaše ista ustrojena, da li su možda samo privatni učitelji gradski podmladak obučavali te za gimnazij pripravljali — nije nam žalibože poznato.« (Podvukao V. P.)

1887., dakle više od jednog stoljeća poslije osnivanja elementarne škole u Varaždinu, vrlo malo se zna o razvoju osnovnog školstva u tom gradu. Razloga tome ima više. Jedan je svakako nesređena dokumentacija. Jednako je tako diskutabilno i pitanje ozbiljnosti u pristupu ovoj dokumentaciji. Iz članka u Godišnjem

3. Dr D. Franković: Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, PKZ Zagreb 19. str. 44.

izvještaju ne može se, na žalost, zaključiti koliko se autor trudio da sakupi svu potrebnu dokumentaciju i da je temeljito obradi.

* * *

Stare listine i zapisnici varaždinskog magistrata spominju zvanje učitelja, a time posredno ukazuju i na postojanje škole već na samom početku šesnaestog stoljeća, tačnije 1509. godine.

U jednom od vrlo čestih sukoba između varaždinskih građana i okolnih ple-mića stradao je vinički kaštelan. Vlasnik Vinice Ivan pl. Đulaj žali se u povodu toga banovima i traži da se kazne poimence oni građani koji su u tom ubojstvu sudjelovali. Među inim spominje se i MAGISTER KORLAT. Kako se u to vrijeme samo učitelji nazivaju magistrima izvan svake je sumnje da se radi o učitelju gradske škole.⁴

Potvrdu za ovu pretpostavku možemo naći i u gradskom zapisniku od 14. si-jječnja 1588. Pred gradskim sucem, prisežnicima, bilježnikom, prebendarom i učiteljem uvodi se u dužnost ravnatelj (rector scholae) literat Blaž Dragšić.⁵

Uz Blaža Dragšića kao učitelji gradske škole spominju se i Nikola Cena, za-tim Nikola Kolarić, Gabrijel Pridojević, Magister Petar, Matija Musocy i Matija Lučinić.

Posao učitelja nikada nije bio naročito unosan. Čak šta više učitelji su obično bili slabo plaćeni, svoju su plaću najčešće sami ubrali, i to ne samo u novcu već i u naturi, a uz posao u školi obavljali su i mnoge druge poslove, posebno one vezane uz crkvene obrede. Međutim barem za neke od spomenutih učitelja varaž-dinskih može se tvrditi da su spadali u red imućnijih građana. To dokazuje či-njenica da je primjerice učitelj Nikola Cena stanovao u kamenoj kući, a općenito je poznato da su u kamenim kućama stanovali samo bogati građani. Ostali su imali drvene kuće. Nikola Cena spominje se i povodom sabora u Varaždinu 1588. budući da je u njegovoj kući odsjedao velikaš Kastelanović.⁶

U jednom kasnijem zapisniku Magistrata navedeno je da učitelj ima vinograd izvan Varaždina.⁷

Škola ima i svog kmeta, što možemo zaključiti na temelju zapisnika iz 1622. Naime, povodom prodaje neke zemlje spominje se »colonus scholae civitatis« — školski kmet.⁸

Na žalost danas nije poznato na kojem se mjestu nalazila gradska škola, da li je uopće zgrada takve namjene u ono vrijeme postojala ili se nastava izvodila u nekoj privatnoj kući. Može se jedino pretpostavljati da je prva takva zgrada morala stajati negdje vrlo blizu župne crkve, gdje kasnije nalazimo smještenu osnovnu školu. Na to podsjeća i naziv ulice u kojoj se ova zgrada nalazila. Ona se jednostavno zove »Školska ulica«.

Razumije se da o načinu izvođenja nastave također nije ništa poznato. Zapis-nik iz 1617. govori o uvođenju u školu novog učitelja na mjesto učenog Matije

4. Listina iz 1509. godine (Prema: Tanodi, Povijesni spomenici grada Varaždina, Varaždin 1942. str. 267. listina br. 201).

5. Protocolum magistratualae grada Varaždina 1587/88, pagina 59.

6. Dr R. Horvat: Povijest grada Varaždina — Svezak I, str. 146. (Rukopis se čuva u Gradskom muzeju).

7. Protocolum magistratualae 1623. Pagina 699.

8. Protocolum magistratualae 1622. Pagina 651.

Musocyja. Ovaj novi učitelj imenom Petrus ili Petar uvađa se u »quadricinium scholam Warasdiensem«, što bi značilo da je škola bila četverogodišnja.

Školovanju djece posvećivana je veća briga nego što se to općenito misli. To doznajemo iz zapisnika 1588. i 1601. godine. U zapisniku iz 1588. g. spominje se jedan siromašni učenik o kojem se brine neka varaždinska obitelj. Ova se obitelj obavezuje kako stoji u navedenom zapisniku, da će ga hraniti, odijevati, te »in scholam mittere et erudire et magistro scholae soluere« (u školu slati, obrazovati i učitelja plaćati.).⁹ U zapisniku iz 1601. nalazimo popis imovine brijaja Nikole Bornemise. Određuje se također tko će se brinuti o njegovoj djeci poslije njegove smrti. Imovinom će upravljati Magistrat, a neka Domina Catharina brinut će se za djecu. Ona ih mora »in scholam mittere« (slati u školu).¹⁰

* * *

Podaci koje smo uspjeli sakupiti daju samo blijedu sliku o počecima školstva u Varaždinu no i oni su jedan mali dokaz da taj grad mnogo prije ostalih u tom dijelu Hrvatske ima svoju gradsku školu. Vjerujemo da se uz male prekide rad ove škole nastavio sve do druge polovine osamnaestog stoljeća kada je, kako tvrdi Wissert, počela radom tzv. viša početna ili glavna škola. Tokom vremena možda će se pronaći novi dokumenti koji će unijeti više svjetla u čitavu ovu problematiku i na taj način obogatiti povijest našeg školstva. Nezamislivo je, naime, da bi se u jednoj sredini bez određene školske tradicije razvila jedna od naših najstarijih gimnazija, a ta gimnazija otvorena 1634. ili 1636. ima već u samom početku 250 do 300 učenika. Početnu pismenost ovi su učenici morali sticati u bilo kakvom tipu elementarne škole.

9. Protocolum magistratuale 1588. Pagina 318.

10. Protocolum magistratuale 1601. Pagina 339.

LITERATURA:

Ilijanić prof. M:ra: Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina. Prilozi historiji Varaždina, Narodno sveučilište „Braća Ribar“, Ogranak Matice hrvatske, Varaždin, 1967.

Dr Dragutin Franković: Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, PKZ Zagreb 19.

Čuvaj: Građa za povijest školstva, Knjiga I.

Tanodi: Povijesni spomenici grada Varaždina, Varaždin 1942.

Dr Rudolf Horvat: Povijest grada Varaždina (rukopis).

Zapisnici gradskog magistrata.

THE FIRST FACTS ABOUT THE DEVELOPMENT OF THE SCHOOLS IN VARAŽDIN

Varaždin is a town rich of cultural and historical inheritance. During 16-th century it was very important military, cultural and political centre. That's the reason we could see a very fast development of handicraft and trade in Varaždin those days. That is to say, that just the craft and trade in Varaždin, like in many other towns, have become the base of development of other activities.

Today we can suppose that just Varaždin is the city where one will find the first informations about development of schools in the northern part of Croatia. But very little is known about this. Neither contemporary researchers of the history of the schoolsystem mentioned the schools in Varaždin in 16-th century.

In spite of it some old documents and protocols of community tell us about teacher's profession in the early 16th and 17th century. Here are the names of them: Magister Korlat, Blaž Dragšić, Nikola Cena, Nikola Kolaric, Gabrijel Pridojević, Magister Petar, Matija Musocy and Matija Lučinić. Some of them were rich citizens, although it was rather an exception than a rule. At least one of this teachers had the house made of stones and not of wood as a good deal of other citizens.

In this moment we don't know much about the organization of this schools and about the teaching process. All what we know is the fact that pupil's attendance to school was compulsory and that parents were obliged to pay for schooling directly to the teacher.

Author of this article had only a few documents about the problem he wrote, but it is really to expect, that in future we will find more of them. They altogether will be a new step in better understanding of the schoolsystem in Varaždin in the 16th and 17th century.